

Boekbesprekingen

Willemijn de Jong, Claudia Roth, Fatoumata Badini-Kinda & Seema Bhagyanath. *Ageing in insecurity. Case studies on social security and gender in India and Burkina Faso*. Münster, LIT Verlag, 2005. 394 p, € 29,90.

In dit boek zijn negen artikelen gebundeld, in twee talen (Engels en Frans). Hoofdthema is hoe (en óf) arme ouderen in Kerala (India) en Burkina Faso erin slagen hulp en zorg te verwerven en hun bestaanszekerheid veilig te stellen. In Nederland en andere geïndustrialiseerde landen wordt bestaanszekerheid op oudere leeftijd vooral gezien als de verantwoordelijkheid van de staat. In armere landen zoals India en Burkina Faso is de rol van de staat echter zo goed als nihil en moeten ouderen door eigen vindingrijkheid en planning hun toekomst veilig stellen. Verder wordt bestaanszekerheid veelal gezien in termen van geld, maar de studies in deze publicatie laten zien dat ‘security’ een veel breder begrip is en ook bijvoorbeeld sociale relaties, emotie en respect omvat.

De bijdragen zijn case studies over vier soorten maatschappij waarin ouderen trachten te overleven: een stedelijke en een rurale omgeving in twee landen, India en Burkina Faso. De overheersende conclusie is dat, ondanks diverse verschillen, ouderen vaak in extreem moeilijke situaties verkeren en grote vindingrijkheid aan de dag moeten leggen om het hoofd boven water te houden.

Reciprociteit is de sleutel van het succes van die onderneming, maar reciprociteit is allerminst een garantie. De ‘terugbetaling’ van de investering die ouderen in de voorliggende jaren hebben gedaan in hun kinderen en verdere verwanten of vrienden en burens (het ‘verborgen

contract’) komt niet vanzelf. De naleving van het ‘contract’ is een punt van voortdurende onderhandeling die soms mislukt (bijvoorbeeld door migratie, overlijden of financiële problemen van de kinderen) en zelfs kan uitlopen in een ‘omkering van het contract’: volwassen kinderen die blijven teren op hun bejaarde ouders, zoals gebeurt in een stad in Burkina Faso. De familie waar de ouderen steun van verwachten blijkt een extra belasting te zijn.

De bijdragen zijn voorzien van een groot aantal etnografische voorbeelden die de problemen van ouderen en de ingewikkeldheid van hun situatie zeer concreet maken. Die situatie wordt gekenmerkt door diverse vicieuze cirkels. De meest vicieuze is dat mensen via hun sociale relaties geld en steun moeten verwerven maar dat degenen die geen geld hebben – en dus het meest behoefte hebben aan een sociaal netwerk – het minst in staat zijn zo’n netwerk op te bouwen. “Als je geen geld hebt, heb je ook geen vrienden”, zegt een oudere vrouw in Burkina Faso.

De auteurs hebben speciale interesse in genderverschillen. Fysieke zorg wordt vooral door vrouwen geboden (al is dat in India minder uitgesproken dan in Burkina Faso), terwijl men van mannen verwacht dat ze financieel bijspringen. In beide landen zijn oudere vrouwen slechter af dan mannen, omdat, volgens de auteurs, vrouwen minder in staat zijn tijdens hun leven netwerken op te bouwen. Men kan zich echter afvragen of vrouwen als moeders niet veel sterkere banden van reciprociteit met hun kinderen smeden dan mannen.

De kracht van deze gebundelde studies ligt in hun zorgvuldige analyse van de vraag waarom mensen er

wel of niet in slagen op oudere leeftijd de vruchten te plukken van het harde werk tijdens hun actieve leven. De vergelijking tussen India en Burkina Faso lijkt wat arbitrair en toont vooral de verscheidenheid aan strategieën van ouderen. Ondanks die verschillen is de overheersende indruk echter een deprimerende overeenkomst: de armoede van ouderen in deze stedelijke en rurale

omgevingen berooft hen van hun waardigheid en meest noodzakelijke levensbehoeften. Er is steeds minder reden om de leefsituatie van ouderen in ‘ontwikkelingslanden’ te romantiseren.

Sjaak van der Geest, hoogleraar Medische Antropologie, Universiteit van Amsterdam